

УДК 159.922.7

**М. В. Сітцева**

аспірантка кафедри психології Педагогічного інституту  
Київського університету імені Бориса Грінченка  
м. Київ, вул. Тимошенка, 136  
e-mail: marynakorzh@gmail.com

**МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИЙ СЮЖЕТ ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ**

У статті розглядаються психологічні аспекти впливу мультиплікаційного сюжету на моральний розвиток особистості у дитячому віці. Висувається припущення про доцільність розгляду мультиплікації як медіатексту. Виокремлюються перспективні форми застосування мультиплікаційних сюжетів для морального розвитку та виховання особистості.

**Ключові слова:** мультфільм, моральний розвиток, мультиплікаційний сюжет, персонаж, образ, медіатекст.

**Постановка проблеми.** Мультиплікація є сьогодні одним із розповсюджених жанрів кіномистецтва. Її основною глядацькою аудиторією є діти — яскравість, метафоричність та образність слугують провідними чинниками, що приваблюють малюків до екрану і стимулюють інтерес до перегляду. Поряд із цим, дитяча мультиплікація є одним із засобів комплексного освоєння малюком оточуючого світу, відіграючи значну роль у вихованні, розвитку, соціалізації та культурному становленні особистості дитини.

Психолого-педагогічні можливості контролю впливу мультфільмів на розвиток дітей полягають у розумінні специфіки цього впливу і виробленні форм, методів та способів регуляції такого впливу. Одним з аспектів окресленої проблематики є виокремлення особливостей мультиплікаційного сюжету як одного із засобів морального розвитку маленького глядача.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Роль засобів масової комунікації у становленні підростаючого покоління активно досліджували Ю. М. Євстигнєва, С. Н. Пензін, В. С. Собкін, О. В. Федоров, О. О. Яременко тощо. Особливості використання мультфільмів у розвитку та вихованні дітей розглядали Г. Г. Воробйов, Є. С. Голубева, Т. С. Гурлева, В. О. Коробейников, С. П. Стерденко, В. Р. Шмідт та ін.

Актуальність вивчення специфіки впливу мультиплікації на моральний розвиток дитини обумовлена тим, що мультфільм у сучасному розумінні — насамперед медіатекст. У концепції О. В. Федорова медіатекст — це твір інформаційного чи художнього характеру, створений для трансляції засобами масової комунікації [6, С. 218]. На думку С. Н. Пензіна, педагогічна стратегія медіавиховання базується на вивченні етичних аспектів медіатекстів [3, С. 47].

О. В. Федоров також відзначає, що медіа здатні формувати певні моральні принципи неповнолітньої аудиторії. Звідси витікає головна мета медіаосвіти: привчати аудиторію до певної моделі поведінки [6, С. 46].

**Мета статті** — виокремлення психологічних особливостей застосування мультиплікаційного сюжету у моральному розвитку дитини, а також основних форм роботи з дитиною з використанням мультфільмів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Мультиплікація — дивовижний інструмент імітації тотального одухотворення оточуючого світу. Зображувальні можливості мультфільму майже безмежні; в основу мультиплікаційного сюжету може лягти будь-який образ (людини, тварини, іграшки, і навіть мильної бульбашки). Можливість «оживлення» будь-якого предмета та образу привертає увагу багатьох дослідників і фахівців в області кінематографу.

З часів створення мультиплікації як жанру кіномистецтва відбулася еволюція мультиплікаційних сюжетів та образів. Якщо раніше у мультфільмах вдавалося втілення переважно сатиричних і гротескових образів, то за часів розквіту радянської мультиплікаційної традиції не менш успішно почали утілюватися образи позитивні, у тому числі образи героїчного плану.

Почесне місце в тематиці радянської мультиплікації зайняли сучасні радянські казки, які піднімали одвічні проблеми совісті і моралі. Багато уваги почали приділяти втіленню у мультиплікації казок зарубіжних народів. Успіх цієї роботи, пов'язаний з правильним розумінням народності і національних художніх традицій, мав особливе значення. Знайомлячи дітлахів з казками різних народів, режисери і художники мультиплікації здійснили серйозний внесок у процес виховання підростаючого покоління.

Сьогодні образотворче рішення мультиплікаційних фільмів змінилося корінним чином. В основу створення мультфільмів сьогодні покладено не вивчення національних художніх традицій, досвіду реалістичного живопису і графіки, а застосування спеціальних комп'ютерних програм, які зображають задуманих персонажів.

Розглянемо роль глядача в кіномистецтві. Кіноапарат (кінокамера) може вільно переміщатися в тому просторі, в якому відбувається дія, пересуваючись в ньому плавно (панорами, від'їзди і наїзди) або поштовхами (зміна монтажних планів), йому доступні будь-які точки зору на події, що відбуваються, він може сполучати в просторі кадри різної дії, що одночасно розвиваються (багатоплановість дії). Кінооб'єктив — це як би безмежно рухоме людське око. І на події, що є змістом кінотвору, глядач дивиться за допомогою цього ока, він бачить їх такими, якими їх оптично відтворили режисер і оператор.

В літературі словесний опис подій дає читачу простір для їх індивідуального сприйняття. Читаючи книгу, ми маємо нагоду затримуватися на окремих найважливіших, з нашої точки зору, сторінках, тобто відбирати з опису дійсності те, що для нас є найістотнішим. Так само і в живописі. В кіномистецтві глядач дивиться на дійсність через око кіноапарата, яким управляють режисер і оператор. Ця «примусова» точка зору глядача на події, що зображуються у фільмі, є однією із специфічних особливостей кіномистецтва.

Мультиплікація як вид кіномистецтва володіє даною властивістю чи не в найбільшій мірі, адже окрім «точки зору», автори мультфільму диктують глядачеві персонажну стилістику. До прикладу, у кінофільмі зображення людини є сталим, у мультфільмі людину можна зобразити у будь-який спосіб. Це відкриває значні можливості мультиплікації як засобу метафоризації оточуючої дійсності. У зв'язку з цим ми вважаємо перспективним застосування мультиплікаційних сюжетів для розвитку особистості маленького глядача.

Тематика сюжетів в мультиплікації різноманітна. Більшість мультиплікаційних сюжетів (зокрема радянських) побудована на показі взаємовідносин людей або тварин: відносини між друзями («38 папуг», «Кошеня на ім'я Гав», «Ох і Ах», «Козаки»), між колегами («Бюро знахідок»), між опонентами («Ну, постривай!», «Кіт Леопольд»), сімейні відносини («Домовий Кузя», «Мама для мамонтенятка», «Крихітка Єнот»).

Стилістика мультфільмів також має суттєві варіації: від умисно спрощеної до метафоричної. До прикладу, одне із стилістично видатних та неординарних творін у жанрі мультиплікації — фільм «Їжачок в тумані» режисера Юрія Норштейна (1975). Показовою є декларативна неутилітарність подорожі, зробленої їжачком: він відправляється в гості до ведмежати, щоб разом рахувати зірки. Сама подорож їжачка виглядає — у відповідності вже із класичною драматургією — як ряд безперервних гальмувань дії, супроводжуваних акордами ліричних переживань, пов'язаних із споглядальним сприйняттям навколишнього світу. Їжачок — це око, що оглядає світ. Проте світ опущений в туманний серпанок, він розрізняється в тумані і невиразний одночасно і, таким чином, містить в собі таємницю. Саме остання властивість корінним чином відрізняє світ фільмів Норштейна від загальної тенденції радянської мультиплікації створювати ілюзорний світ, як би повністю освітлений раціональним (будь-яка дія чи образи героїв піддаються роз'ясненню). Саме властивість таємничості, взагалі кажучи, створює потенційні можливості дня перетворення картини світу в наукову, релігійну або філософську систему, яка намагається так чи інакше пояснити нез'ясовне, пізнати непізнане.

Говорячи про стилістичні та композиційні властивості мультиплікації, варто звернути увагу на вікові особливості дитячої глядацької аудиторії. У молодшому шкільному віці дитина починає трансформувати власний досвід взаємодії з конкретними об'єктами, і лише з початком підліткового віку починається стадія формальних операцій, коли формується здатність до абстрактного мислення.

Власне, лише з підліткового віку дитина здатна з когнітивної точки зору сприймати телевізійний мультиплікаційний контент достатньо критично. Проте, про дійсно критичне та вибіркоче ставлення до телевізійної продукції мова може йти лише у дорослому віці. Можемо зробити висновок, що діти дошкільного і молодшого шкільного віку ще не здатні вибірково ставитися до перегляду мультиплікаційних сюжетів, або ж відсіювати сприйняте, а всотують інформацію з телеекрану у повному обсязі, часто не розуміючи сенс демонстрованого. У цьому полягає одна з головних небезпек неконтрольованого перегляду дітьми мультфільмів.

Відмітна риса сучасних мультиплікаційних сюжетів — одорослення персонажів, тобто наближення їх поведінки, комунікації, рис особистості до зразка дорослої людини. При цьому відбувається надмірне, з нашої точки зору, ускладнення мультиплікаційного сюжету, перенасичення зайвими деталями, безсистемними діями і комунікаціями, що суттєво ускладнює розуміння дітьми переглянутого сюжету. Окрім цього, недостатній життєвий досвід, несформованість смаку і поглядів, відсутність критеріїв оцінювання перешкоджають розумінню дітьми ускладненого сюжету, а відповідно трансльованих норм, цінностей, правил поведінки тощо [4].

Окрім вищезазначених у дитячій мультиплікації, на нашу думку, існує ряд інших проблемних аспектів, що потребують урахування при перегляді дітьми сучасного мультиплікаційного медіа. У багатьох сучасних мультфільмах позиціонується образ головного героя як девіантної особистості («Шрек», «Нікчемний я», «Маша і ведмідь» тощо). Окрім цього, тематика більшості сучасних мультфільмів спрямована на вироблення споживацького ставлення до себе та оточуючого світу: досягти високого матеріального становища (Скрудж МакДак), отримати бажане за всяку ціну (Черепашки Ніндзя, Людина-павук) тощо. Спостерігаємо також суттєву емоційну і морально-етичну бідність героїв мультфільмів, егоцентризм, зневажливе ставлення до оточуючих, а також обмеженість словникового запасу, домінування жаргонізмів, поверховість думок та висловлювань.

Провідним завданням фахівців, які застосовують мультиплікацію в якості засобу роботи з дітьми, є подолання впливу негативних аспектів трансльованої інфор-

мації. У зв'язку з цим важливо розуміти структуру та основні властивості якісного дитячого мультиплікаційного медіа.

Основними принципами створення дитячих програм, в тому числі мультфільмів, за А. Ласманісом [2], є наступні.

- Екологічність: художнє виконання і технічна майстерність створення мультфільму, його відповідність критеріям психологічної безпеки.
- Відповідність історико-культурним традиціям народу: урахування менталітету нації, освоєння системи цінностей, що притаманна співвітчизникам.
- Соціокультурна і психологічна адаптивність і відповідність віковим особливостям глядацької аудиторії.
- Розвиток суб'єктивності дитини у соціальному світі: вивчення внутрішнього світу дитини та сприяння його збагаченню і саморозвитку.
- Креативність: наявність естетичних критеріїв, стимулювання розвитку творчої уяви, здатності до розкриття смислу і символічної інтерпретації мультиплікаційних образів.
- Цілісність: об'єднання змісту освіти (дошкільної, шкільної) традицій сімейного виховання, педагогічної діяльності, поєднання їх з теле— та медіа-засобами з метою розвитку підростаючої особистості.

Глядач відчуває причетність до того, що відбувається на екрані, оскільки проєктує побачене на себе. У багатьох глядачів, як у дорослих, так і у дітей, виникає емоційний взаємозв'язок з телевізійними мультиплікаційними персонажами. Часто юний глядач має ті ж думки, що і персонаж на екрані, і проходить з ним через одні і ті ж випробування: включаються механізми імітації та ідентифікації. В цьому випадку телевізійний персонаж слугує способом підтвердження самооцінки дитини, її вірувань, установок і світогляду. Персонаж також є рольовою моделлю поведінки для дитини [1, С. 87-89].

Отже, реалізація розвивально-виховного потенціалу мультиплікаційних фільмів вбачається нам у виконанні наступних задач:

- виховання дитини у соціокультурному контексті;
- розвиток творчої особистості дитини;
- підвищення рівня пізнавальних здібностей, інтересу до дослідницького пошуку, розширення кругозору;
- розвиток комунікативних навичок;
- виховання морально-етичних якостей;
- сприяння виробленню активної життєвої позиції дитини, здатності приймати рішення у ситуаціях морального вибору, а також готовності нести відповідальність за власні вчинки та дії.

Цілеспрямована робота по використанню елементів мультиплікації при роботі з дітьми дозволяє більш успішно вирішувати виховні і дидактичні задачі, підвищує пізнавальний потенціал та мотивацію дітей, стимулює активну комунікативну діяльність, розширює творчий потенціал тощо. Мультиплікаційний сюжет може виступати одним із навчальних ресурсів, що стимулює пізнавальну активність дитини.

Розвивальні заняття з допомогою елементів мультиплікації є більш яскравими, динамічними, емоційно забарвленими. В ході організації розвивально-виховної та навчальної роботи з дітьми засобами мультфільмів змінюється і роль педагога у навчально-виховному процесі: він виступає не лише в якості транслятора інформації, а й у якості партнера дитини, разом з якою відбувається пізнання нового. Таким чином реалізується суб'єкт-суб'єктний підхід до навчання [5].

Аналізуючи мультиплікаційний сюжет під керівництвом педагога чи психолога, діти вчаться спостереженню, концентрації уваги, виробляють навички логічного мислення (встановлення причинно-наслідкових зв'язків), прослідковують дії і вчинки персонажів (і як наслідок — вчать аналізувати власні дії), розвивають комунікативні навички тощо.

Робота з сюжетом мультфільму може відбуватися у трьох напрямках: аналіз, переказ та ілюстрування. Робота за кожним з напрямків має специфічні особливості.

#### Форми роботи з мультиплікаційним сюжетом

Форми роботи	Аналіз	Переказ	Ілюстрування
Характеристика	— ситуацій; — характерів персонажів; — вчинків героїв;	— класичний; — зі зміною кінцівки; — з вигаданням продовження; — з присвоєнням нової назви	— зображення окремого персонажа; — зображення певної ситуації
Результативність	Аналіз переживань і мотивів поведінки героїв	Обґрунтування власної думки	Вираження емоційного ставлення

Робота з дітьми із використанням засобів мультиплікації дозволяє вирішувати ряд ключових задач морального розвитку:

- навчальних: розкривати основні моральні поняття через аналіз вчинків та дій героїв (переважно на рівні дихотомії «добро-зло»); підводити до розуміння моральних канонів; вчити способам застосування моральних норм і правил у повсякденному житті;
- виховних: створювати умови для розвитку у дитини, бажання здійснювати гарні вчинки, внутрішньо приймати моральні норми, бути уважними до оточуючих людей;
- розвивальних: на основі аналізу вчинків героїв і подій мультфільму покращувати зорову пам'ять, логічне мислення, уяву тощо.

В ході роботи по засвоєнню моральних норм та правил діти засвоюють морально-етичні поняття і їх протилежності. Оцінюючи події, ситуації мультфільму, вчинки персонажів, діти намагаються проєктувати, переносити їх в реальне життя. Діти також вчать об'єктивно і аргументовано оцінювати поведінку та дії персонажів. Цей досвід складає основу умінь оцінювати вчинки однолітків і власні дії [7].

Значну роль у обговоренні сюжету мультфільму відіграють питання, які задаються дорослим. Питання готуються заздалегідь, проте, можуть змінюватися в ході обговорення. Головна задача питань — з'ясувати розуміння дітьми морально-етичної проблеми і дати можливість виразити своє емоційне ставлення до змісту мультфільму і своє розуміння сюжету.

В ході роботи важливо зберегти інтерес дітей до обговорюваної проблеми, їх активність, прагнення обґрунтувати свою думку. Спираючись на вислови дітей, дорослий підводить підсумки, узагальнює обговорене таким чином, щоб мультиплікаційний сюжет був максимально наближений до рівня дитячого розуміння образу, ситуації, вчинку. Осмислення морально-етичної сторони подій і вчинків героїв мультфільму сприяє зіставленню поняття «добро-зло», тобто порівняння поведінки позитивного героя з поведінкою негативного.

Після перегляду мультфільмів дітям легше освоїти представлені наочно норми і правила морально-етичної поведінки. Діти переконуються в необхідності ке-

рування такими нормами у власному житті, вчать у життєвих явищах виділяти морально-етичну сторону, осмислюють власний образ Я. В ході обговорення сюжету мультфільму діти можуть побачити внутрішній світ героя, його переживання і мотиви поведінки. Яскраві образи емоційно впливають на дитину, викликають прагнення наслідувати хороше і опиратися поганому.

Можемо сформулювати рекомендації щодо застосування мультиплікації у розвивально-виховній роботі з дітьми:

- суб'єкт-суб'єктний підхід до організації розвивально-виховної роботи;
- організація системи занять як творчого процесу;
- урахування вікових особливостей дітей;
- дотримання ігрової форми проведення занять;
- домінування наочно-демонстраційної діяльності в ході роботи;
- урахування соціокультурного контексту, імітування «дорослих» видів діяльності;
- створення атмосфери емоційного комфорту, підтримки дітей.

Загалом потенціал застосування мультиплікації у навчально-виховній діяльності бачиться нами у стимулюванні пізнавального інтересу дітей, що слугує каталізатором особистісного, зокрема, морального розвитку.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Синтетична природа візуальних мистецтв, зокрема, мультиплікації, вимагає від дитини певних навичок, досвіду. Невідповідність трансльованого мультиплікаційного сюжету віковим, пізнавальним та психофізіологічним можливостям дитини провокує негативні психічні наслідки (конфліктність, агресивність, фрустрованість, конформність тощо), перешкоджає гармонійному розвитку особистості. Цілеспрямоване застосування мультиплікаційних сюжетів як засобу розвивально-виховної діяльності з дітьми є перспективним науково-прикладним напрямом у сучасній психології.

### Список використаних джерел та літератури

1. Дети и культура: [монография] / [Б. Сорочкин и др.; отв. ред. Б. Ю. Сорочкин]; Рос. акад. наук, Федер. агентство по культуре и кинематографии, Гос. ин-т искусствознания. — М.: URSS, 2007. — 286 с.
2. Ласманис А. Телевидение в воспитании детей: анализ исследований [Электронный ресурс] / Айварс Ласманис. — Режим доступа: <http://edumedia.iatp.by/lasmanis2.htm>. — Назва з екрану.
3. Пензин С. Н. Кино и эстетическое воспитание: методологические проблемы / С. Н. Пензин. — Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1987. — 176 с.
4. Петрунько О. Агресивне телебачення та його деструктивний потенціал / О. Петрунько // Освіта і управління. — 2004. — № 3-4. — С. 55 — 60.
5. Северенчук Н. Вплив анімаційних фільмів на розвиток психічних процесів дитини / Н. Северенчук // Психолог. — 2007. — № 16. — С. 17 — 21.
6. Федоров А. В. Медиаобразование и медиаграмотность: учеб. пособие / А. В. Федоров. — Таганрог: Изд-во Кучма, 2004. — 340 с.
7. Чорна Л. Сучасне телебачення та його вплив на внутрішній світ і поведінку людини / Л. Чорна // Психолог. — 2003. — № 46. — С. 18 — 22.

### References

1. Dety i kul'tura: [monografyya] (Children and culture: monograph), B. Sorochkyn, M.: URSS, 2007, 286 p.
2. Lasmanys A. Televydenye v vospytanyu detey: analiz issledovanyu (TV in the education of children: an analysis of research), <http://edumedia.iatp.by/lasmanis2.htm>.
3. Penzyn S. N. Kyno i estetycheskoe vospytanye: metodolohycheskye problemy (Cinema and aesthetic education: methodological problems), Voronezh: Yzd-vo Voronezh. hos. un-ta, 1987, 176 p.
4. Petrun'ko O. Ahresyvnne telebachennya ta yoho destruktivnyy potentsial (Aggressive TV and its destructive potential), *Osvita i upravlinnya*, 2004, No. 3-4, pp. 55-60.

5. Severenchuk N. Vplyv animatsiynykh fil'miv na rozvytok psykhychnykh protsesiv dytyny (Effect of animation films on the development of mental processes of the child), *Psykhologh*, 2007, No. 16, pp. 17-21.
6. Fedorov A. V. Medyaobrazovanye y medyahramotnost': ucheb. posobyе (Media education and media literacy: a training manual), Tahanroh: Yzd-vo Kuchma, 2004, 340 p.
7. Chorna L. Suchasne telebachennya ta yoho vplyv na vnutrishniy svit i povedinku lyudyny (Modern television and its impact on the inner world and human behavior), *Psykhologh*, 2003, No. 46, pp. 18-22.

**М. В. Ситцевая**

аспирантка кафедри психології

Педагогического института Киевского университета имени Бориса Гринченка

**МУЛЬТИПЛИКАЦИОННЫЙ СЮЖЕТ КАК СРЕДСТВО МОРАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ РЕБЕНКА**

**Резюме**

В статье рассматриваются психологические аспекты влияния мультипликационного сюжета на моральное развитие личности в детском возрасте. Выдвигается предположение о целесообразности рассмотрения мультипликации как медиатекста. Определяются перспективные формы применения мультипликационных сюжетов для морального развития и воспитания личности.

**Ключевые слова:** мультфильм, моральное развитие, мультипликационный сюжет, персонаж, образ, медиатекст.

**M. V. Sitceva**

postgraduate of psychology department of

Pedagogical Institute Boris Hrinchenko Kiev University

**ANIMATED SUBJECT AS MEAN OF MORAL DEVELOPMENT OF CHILD**

**Abstract**

The article offers a review of some aspects of the animation genre as a kind of cinematography and means of personal development. Indicates that the cartoon is one of the interesting forms of work with children, and defines the basic forms and methods of work with the cartoon. Cartoon defined as a media text, which can positively or negatively influence on child's personality. It is noted that in work with children of different age categories it is important to use cartoons accordance with the age and with moderate to understand style and plot. For example, in many spectators, both adults and children, occurs emotional relationship with television, cartoon characters, so in the course of work it is important to save the children's interest to the problem of their activity, the desire to justify their opinions. Emphasizes the importance of images of heroes for the perception of children cartoon plot. In this context, is defined the main problem lies in excessive complication of the animated story, the glut of unnecessary details, unsystematic actions and communications, which significantly complicates the understanding of the children revised story. It is concluded that considerable potential for application of animation in teaching and educational activities is to encourage the cognitive interest of children, that serves as a catalyst for personal, in particular moral development and purposeful work on the use of elements of animation for children allows you to more effectively solve the educational and teaching tasks, improves cognitive potential and motivation of children, stimulates active communicative activities, expands the creative potential etc.

**Keywords:** animated cartoon, moral development, animated subject, character, appearance, media text.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2013